

Hassas Konular

Çin'in Çift Dilli Eğitim Adı Altında Uygur Türkçesini Yok Etme Politikası

Erkin Emet

29 Ocak 2008

Uygur Türkleri çok eski tarihten beri ana dillerinde eğitimlerini sürdürme gelen Türk topluluklarından biridir. Komünist Çin 1949 yılının sonuna doğru Doğu Türkistan'a tamamen hâkim olduktan sonra eğitim sisteminde bazı değişiklikler yaparak çift dilli eğitimin temelini atmaya başladı.

Mayıs 1950 tarihinde Sin Can Halk Hükümeti tarafından "Sin Can Maarif Islahatı" konulu bir genelge ile ilk ve ortaokulların ders müfredatlarında düzenleme yapılması, millî okullarda Çince ve Rusçanın seçmeli ders olarak konulması, Çince okullarda ise Uygurca ile Rusçanın seçmeli ders olarak konulması belirtildi. Bu uygulama bir süre devam ettirildi.

1966 yılında Çin'de başlatılan Kültür Devriminin etkisiyle bütün Çin'de olduğu gibi Doğu Türkistan'da da eğitim durma noktasına geldi. Böylece yeni başlamış olan çift dilli eğitim denemeleri de durmuş oldu. 1960'lı yıllardan 1970'li yılların sonuna kadar Uygur yazar ve şairleri kendi eserlerini serbestçe yazamıyorlardı. Görüş ve gayelerini edebî eserlerinde ifade etme haklarından mahrum idiler. Bu dönemde sabık Sovyetler Birliği ile arası açılan Çin Sovyetler Birliğinde eğitim görmüş öğretmenleri, millî duygularını, tarihî gerçekleri yansıtan eserler yazan yazar ve şairleri "milliyetçi, ayrılıkçı, Türkçü, İslamcı, Sovyetlere bağlanan" suçlamasıyla cezalandırıp hapse atıyordu. Hatta bazı şairler şiirlerinde "Tanrı Dağı", "Tarım Deryası" gibi isimleri kullandıklarında, ana vatanları hakkında yazdıkları şiirlerde "vatanım, memleketim" diye seslendiklerinde, şiirleri toplatılıyor ve tutuklanıyordu. Kültür devriminde bu olaylar son derece acımasız oldu. Birçok şair ve yazarlar "millî ayrılıkçı", "Pan-türkist", "Pan-islamist" denilerek cezalandırıldı, hapselere atıldı, sürgünlere gönderildi. Neticede Uygur millî eğitimi, Uygur edebiyatı büyük kayıplara uğrayarak, hiçbir gelişme gösteremedi ve çağın çok gerilerinde kaldı. Ama ilkokuldan üniversiteye kadar ana dilde eğitime dokunulmadı.

Kısacası 1978'e kadar Doğu Türkistan'da belli ideolojiye dayalı yapılan eğitim politikası millî kültürü yok etmek için uygulanmıştır. Millî kültür, dinî inanç ve millî edebiyat yok edilmeye çalışılmıştır. Bu yaptırımlar karşısında kendi kültür, örf ve âdetlerine, millî edebiyatlarına sıkı sıkı bağlı olan Uygur Türkleri, günümüze kadar her alanda kendi edebiyat ve kültürlerini korumak ve geliştirmek için mücadele vermişlerdir. Bu dönemde de eğitimin içeriği Çin Komünist Partisini, Çin Ordusunu öven eğitim olsa da, eğitim dili Uygur Türkçesi olmuştur.

Çift Dilli Eğitimin Tekrar Gündeme Gelmesi

1976 yılında Mao'nun ölümünden ve Çin'de uygulamaya konulan açıklık politikasından sonra, diğer alanlardaki yasakların kalkmasıyla millî eğitim ve millî edebiyat üzerindeki yasaklar da kısmen kalkmıştır. Eser yazması yasaklanan yazarlar eser yazmaya başlamış, ders müfredatları tümüyle değiştirilmiştir.

6 Nisan 1990 yılında Doğu Türkistan'ın Kaşgar vilayetine bağlı Barın kasabasında meydana gelen ayaklanmadan sonra Çin'in Doğu Türkistan'a yönelik politikasında köklü bir değişim ortaya çıkmıştır. Siyasî baskının artmasının yanı sıra, eğitimde de köklü bir değişime gidilmiştir. 25 Eylül 1993 yılında Uygur Özerk Bölgesi 8. Halk Temsilcileri Kurultayının 4. Toplantısında Sin Can Uygur Özerk Bölgesi Dil ve Yazı Yönetmeliğinde azınlıkların Çinlilerle olan siyasî, ekonomik ve kültürel ilişkilerinde Çince kullanılması talep edilerek "Çince Çin devletindeki bütün halkların kullandığı ortak dildir. Bütün resmî dairelerde resmî yazışmalar Çince yazılmalıdır,"¹ diye şart konulmuştur. 14 Haziran 1996 yılında ilk defa HSK yani Çince Seviye Sınavı getirilmiştir.

¹. www.uygur.net, (Uygurca) 28 Eylül 1998.

Barın Olayından sonra Çin’de Uygurlara uygulanan politika asimile politikasıdır. Bu dönemde çift dilli eğitim, özelliğini kaybetmiş, Uygur Türkçesini yok etme politikasının bir parçasına dönüşmüştür. Barın Olayı Çin’in Doğu Türkistan politikasındaki bir dönüm noktasıdır.

Çin Komünist Partisi Merkezî Politbüro üyesi Uygur Özerk Bölgesi Komünist Parti Genel Sekreteri Wang Lechuan Doğu Türkistan’daki çift dilli eğitimdeki problemlerle ilgili yaptığı konuşmada “Ne pahasına olursa olsun ülkemizin yüksek menfaati için ilkokuldan üniversiteye kadar Çince Eğitim Verme politikasının kısa zaman içerisinde gerçekleştirilmesi şarttır” demiştir.

Bu konuşmalar aynen uygulamaya geçmiştir. Çince bilmeyen öğretmenler erken emekli edilmektedir. Onlara iki seneye kadar maaş verilmekte ve daha sonra bu maaş kesilmektedir. 2010 yılında ilkokuldan üniversiteye kadar bütün okullarda Çince eğitim hedeflenmektedir.

Gerçi bu çift dilli eğitim sözü kulağa hoş gelse de, uygulamaya bakıldığında zaman bunun hiç de çift dilli eğitim olmadığı, tamamıyla Uygurların ana dilini ortadan kaldırmaya yönelik olduğu açıkça görülmektedir. Çift dilli eğitim aslında kendi ana dilini çok iyi derecede bilmenin yanı sıra ikinci bir yabancı dilin öğrenilmesi demektir. Ama Çin’in çift dilli eğitim diye adlandırdığı bu uygulama asıl amacından sapmış olan, Uygurların ana dilini eğitim dili olmaktan çıkarmayı ve böylece bu dili yavaş yavaş kullanımdan kaldırmayı hedefleyen bir uygulamadır. Bunun da Çin hükümetinin Uygurları asimile etme politikasının bir parçası olduğu açıkça ortadadır.

Gerçi Doğu Türkistan’da çoğu insan ana dili kullanılmasının bilincinde olsa da, Çin hükümeti tarafından planlı ve programlı şekilde yaratılan bu sistemde insanlar çaresiz kalmaktadır. Ana dilde eğitim yapan okullarda okuyan çocuklar, Çincesi yeterli değil gibi bahanelerle derslerinde başarılı olmalarına rağmen işe alınmamaktadır. Yani ana dilde okuyan öğrenci en baştan işsiz olarak damgalanmaktadır. Üstelik “Ana dil okullarının eğitimi yetersiz, Uygur dili artık dünyanın gelişimine ayak uyduramamaktadır” gibi sözler ilk ağızlardan söylenerek insanların beyni yıkanmaktadır. Böylece Uygur ebeveynler gelecekte çocuklarının işsiz kalmaması kaygısıyla çocuklarını mecburen Çince okullarda okutmaktadır. Eğer Çin’in bu politikası böyle devam ederse, daha sonraki yıllarda okullardan mezun olacak olan Uygur gençliği ne kendi ana diline hâkim, ne de Çin diline hâkim olabilmiş, iki farklı kültürün arasında bocalayıp kalan vasıfsız bir nesil olarak yetişecektir.

Çin’in Uygulamakta Olduğu Politika Kendi Anayasasına Aykırı

Çin Halk Cumhuriyetinin Özerk Bölge yasasında, “Azınlık öğrencileri okutmayı esas amaç yapan okullar (sınıflar) ve diğer buna şartları uygunluk gösteren eğitim kurumlarında azınlıkların dillerinde eğitim yapılmalıdır”² diye belirtilmiştir. Bunun dışında Çin Halk Cumhuriyeti Çift Dilli Eğitimi Araştırma Derneğinin yönetmeliğinde ve hükümet genelgelerinin hepsinde bunlar net bir şekilde belirtilmiştir. Fakat bizi düşündüren şey, bugün Doğu Türkistan’daki üniversite, meslek okulları ve liselerde, son yıllarda orta öğretim hatta ilkokullarda bile yavaş yavaş Uygurca eğitimin kaldırılmakta olduğudur.

Çin’in Uygur ve Kazak Türklerine uyguladığı bu tür kültürel hakları kısıtlama politikasından sonra, Doğu Türkistan meselesi Uluslar Arası Af Örgütü, Asya’daki İnsan Haklarını İzleme Teşkilatı gibi uluslar arası sivil toplum örgütlerinin dikkatini çekmeye başladı. Özellikle Uluslar Arası Af Örgütü bugüne dek Doğu Türkistan’daki İnsan Hakları İhlallerinin anlatıldığı kapsamlı 5 rapor yayınladı. Amerika Birleşik Devletlerinin yıllık insan hakları raporlarında Uygur meselesine geniş bir şekilde yer verilmeye başlandı.

Özellikle 11 Eylül olayından sonra, Çin Hükümeti uluslar arası terörizmi bahane ederek Uygur Türklerini keyfi olarak tutuklamaya başlamış, dinî kültürel haklarını ağır bir şekilde kısıtlamıştır. Uluslar Arası Af Örgütünün “Çin Halk Cumhuriyeti Uygurlar Çin’in “terörle savaş” Adına Uyguladığı Baskıdan Kaçıyor” adlı, Temmuz 2004’te yayınladığı raporunun 4. sayfasında bu konuda şöyle denmiştir:

“Son yıllarda Sin Cang Uygur Özerk Bölgesinde İnsan Hakları İhlallerinin ağırlaşmasına bazı ek faktörler de birleşerek katkıda bulunmuş ve bölgedeki Uygur nüfusunun duyduğu hoşnutsuzluğu daha da artmıştır. Yetkililerin, birçok Uygur’un ekonomik, sosyal ve kültürel haklarının ciddi ve

². Çin Halk Cumhuriyeti Millî Otonomiye Kanunu, (Uygurca) Milletler Neşriyatı 2001, Pekin, s. 35-36.

yaygın olarak ihlal edilmesine dair yakınmalarına hitap etmede yetersiz kalması bölgede bir gerilim kaynağı olarak durmaktadır. Uygurlar arasında yüksek işsizlik oranı devam etmektedir ve bildirildiğine göre, Han Çinli işçilerin bölgeye akınının sürmesi, Uygurların iş gücü pazarında daha da fazla dışlanmasına yol açmaktadır. Uygurların büyük bir çoğunluğu çiftçidir; Çinceyi akıcı konuşamamaktadırlar ve sınırlı eğitim ve iş olanaklarına sahiptirler. Bununla birlikte, raporlara göre son yıllarda Uygur aileleri Han Çinli müteahhitler tarafından yeterli danışma hizmetleri ve tazminat verilmeden topraklarından zorla atılmaktadır.³ Bildirildiğine göre, on binlerce Uygur kitabının yasaklanması ve yakılması⁴ ile Eylül 2002'den itibaren Sin Can Üniversitesinde birçok derste Uygurca'yı eğitim dili olarak yasaklayan bir resmî politikanın dayatılması da dâhil olmak üzere kültürel haklar üzerindeki kısıtlamalar da son yıllarda ağırlaşmıştır."⁵

Son aldığımız haberlere göre Doğu Türkistan'da pek çok okulda Uygur dili ve edebiyatı dışındaki bütün dersler Çince ile okutulmaktadır. Çin'in bu uygulaması Uygur Türkleri arasında büyük memnuniyetsizlik yaratmaktadır. Bu uygulama eğer şimdiki şekliyle devam ederse, Doğu Türkistan'da sosyal patlamaya zemin hazırlayacaktır. Türk kültür tarihinde önemli yere sahip olan, dünya medeniyet tarihine büyük katkıda bulunan Uygur Türklerine 21. yüzyıla giren günümüzde uygulanmakta olan bu kültürel soykırım politikasını Dünya seyretmektedir. Buna karşılık, bugün Çin içinde Uygur Türklerine acımasızca yok etme politikası yürütürken, dışa yönelik propaganda politikasını önem vermektedir.

Erkin Emet, Yrd.Doç.Dr., Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü öğretim üyesidir.

KÖKSAV E-Bülteni, KÖK Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Vakfı (KÖKSAV) tarafından çıkarılmaktadır. KÖKSAV bağımsız ve bağlantısız, günlük siyasî konumu olmayan bir kurumdur; merkezine Türkiye ve Türk dünyasını alarak araştırmalarını ulusal ve uluslar arası sosyal, siyasî ve stratejik konulara yoğunlaştırır, araştırma ve incelemeler yapar. Dolayısıyla, bu yayında ifade edilen bütün görüşler, değerlendirmeler ve varılan sonuçlar yalnızca yazarlarına aittir.

© 2008, KÖK Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Vakfı. Bütün hakları saklıdır.

³ Yakınlarda olan bir olayda, İli bölgesinde baraj gölü ve elektrik santrali projesi inşaatı nedeniyle başka yere yerleştirme programının adil olmadığını söyleyerek protesto ettikleri için en az 16 kişinin polis tarafından gözaltına alındığı bildirildi. Bkz. "Police in Xinjiang detain protesters" (Sincan'da polis protestocuları gözaltına aldı"), *RFA*, 14 Haziran 2004.

⁴ Örneğin, görgü tanıkları Haziran 2002'de Kaşgar kentindeki 1 no.lu Ortaokulda toplanan kitapların istif edilerek yakıldığını bildirdi. Daha fazla bilgi için bkz. "Uygur language and culture under threat In Xin Jiang" (Sin Can'da Uygur Dili ve Kültürü Tehdit Altında), Dr. Michael Dillon, 14 Ağustos 2002, Orta Asya-Kafkasya Analisti. Bildirildiğine göre, yasaklanan ve yakılan kitaplar arasında *A Brief History of the Huns and Ancient Literature* (Hunların Kısaca Tarihi ve Klasik Edebiyat) ile *Ancient Uighur craftsmanship* (Antik Uygur Zanaatkarlığı) gibi Uygur tarihi ve kültürü ile ilgili kitaplar bulunmaktaydı.

⁵ Bkz. "Xinjiang University to teach major subjects in Chinese" (Sin Can Üniversitesinde ana konular Çince öğretiliyor) *Xin Hua* 7 Haziran 2002. Mart 2004'te SUÖB'deki elli etnik azınlık okulunun önümüzdeki beş yıl içinde etnik Çin okullarıyla birleşeceği ve derslerin olabildiğince Çince yürütülmesi gerektiği bildirilince, Uygurcanın eğitim dili olarak kullanılmasına getirilen artan kısıtlamalar ile ilgili korkular daha da çoğaldı. Bkz. "China Imposes Chinese language on Uyghur schools" (Çin, Uygur Okullarına Çinceyi Getiriyor"), *RFA*, 16 Mart 2004.